

ŽELJKA BURIĆ

Etično ponašanje – radno okruženje kao izazov i obrazovanje kao potreba

Sažetak

Autorica u tekstu iznosi problematiku etičnosti u poslovanju općenito ali i posebno - u odnosu na državne službenike i namještenike. Uz to se daje i kratak osvrt na donošenje i primjenu Etičkog kodeksa državnih službenika. Posljedično, prikazuje se potreba kvalitetnog okvira za obrazovanje o etičkim vrijednostima. Tijekom pisanja teksta provedeno je i kratko anketno internetsko istraživanje vezano uz navedena pitanja pa se ovdje iznose i njegovi rezultati.

Ključne riječi: etika, državna služba, kodeks, obrazovanje, etičko ponašanje.

1. UVOD

Proces prilagodbe nacionalnog zakonodavstva zakonodavstvu Europske unije u velikoj je mjeri utjecao i na razvoj svih oblika službeničkih i drugih međuljudskih odnosa. Također, etički kodeksi postali su sastavni dio radnog okruženja svih državnih službenika. U kojoj mjeri? Na to pitanje nastoji se odgovoriti u ovome radu.

Međutim, iako većina ljudi smatra da su pojam etike i potreba etičnog ponašanja neraskidivo vezani uz ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju, to jednostavno nije tako. Potreba normiranja političkog etičnog djelovanja javlja se u društvenim odnosima jako rano. Naime, već „po grčkom shvaćanju (Aristotel), čovjek je po svojoj naravi društveno, što će za njih reći političko biće (*zoon politikon*), koje tek u zajednici (*koinoma*), u jedinstvu s njom ozbiljuje smisao svojega opstanka. Svrha je zajednice (države), dakle, postizanje dobra svijui i svakoga. Stoga je, po njihovu shvaćanju (za razliku od kasnijih), etika zapravo neodvojiva od politike. Platon je npr. smatrao da državom smiju upravljati samo oni najbolji, najmudriji (filozofi). Tako se ozbiljuje ideja pravednosti, pa je otuda kod njega bitna sveza politike i filozofije (etike). U rimskoj tradiciji politika je usko povezana s pravom i s odnosom institucija koje normiraju političko djelovanje, a *res publica* stvar je javnoga djelovanja (naspram

privatnoga). U srednjem je vijeku u središtu politike odnos svjetovne i crkvene vlasti, te se unutar toga u kršćanstvu uvodi mogućnost neposlušnosti svjetovnoj vlasti, ako je ona u suprotnosti s božanskim (crkvenim) zakonima. S renesansom, u novome vijeku započinje moderno shvaćanje politike, njezinim odvajanjem od religijske etike (N. Machiavelli) i uvođenjem samostalnoga entiteta države i njezina djelovanja, osobito u odnosu prema državljanima, ali i kao kontrole i jamstva prava individualiteta (subjekta) naspram nje same. Kontrola vlasti polazi od (realne) pretpostavke o mogućnosti zlouporabe vlasti i potrebe zaštite svih članova zajednice od neispravnog funkcioniranja vlasti (zaštite pojedinaca i manjina).“ (Skledar, 2004:6)

Dakle, već su u začecima poučavanja o etici strukture vlasti promatrali „kroz lupu“, a sve kako se na odnos vlasti i članova zajednice ne bi gledalo kao na proces u kojem osobe na vlasti smatraju da građani moraju reći: „Za tebe ću hodati po površini vode ako ti tako želiš“. Zaključno, po Aniću i Goldsteinu (2007) etika se definira kao „disciplina koja se bavi proučavanjem smisla i ciljeva moralnih htijenja, temeljnih kriterija moralnog vrednovanja kao i zasnovanost izvora morala.“

Jednako tako, prema Klaiću (1983) Etika „ima za zadatak ne samo da nas upozna s time što je moral, koje su njegove osnovne komponente, nego i da zauzme kritičko stajalište prema postojećoj moralnoj praksi.“

Osnovne vrednote kojima treba težiti sustav državne uprave primjenom etike u donošenju odluka upravljačkih struktura jesu komunikacija, dosljedno provođenje politika sustava, zapošljavanje kvalitetnih i neovisnih kadrova koji mogu pridonijeti provedbi ciljeva i profesionalno ponašanje svih sudionika. Vrlo često se upravo u raspravama na tu temu, kao i u medijima, spominje riječ „moral“.

Poslovnu etiku definiraju mnogi te se smatra da je “Poslovna etika je skup moralnih načela i normi kojima se usmjerava ponašanje aktivnih sudionika u gospodarskom sustavu u skladu s vrijednosnim sustavima koji se temelje na općim ljudskim vrijednostima i usmjerene su na dobrobit čovjeka.” (Pupovac, 2006)” Jednako tako Bebek i Kolumbić (2000) ističu da je “poslovna etika ponašanje u skladu s pravilima morala u poslovnom okruženju. Ona spaja dvije odrednice poslovanja. S jedne strane materijalnu uspješnost što znači zadovoljavanje potreba klijenata odnosno kupca, i zadovoljavanje potrebe proizvođača ostvarivanjem dobiti ili profita. Dok pak s druge strane poslovanje uključuje etičku, odnosno moralnu dimenziju.”

Smatra se da je „moral (*mos, moriš* - običaj, ponašanje, držanje, odnos spram drugih i sebe) cjelokupno ljudsko ispravno djelovanje koje u sebi sadrži i običaje i ideale kao nepisane regulative, što rezultira vrednovanjem, kriterijima razlikovanja dobra od zla, moralnim odredbama, prosudbama, odlukama za ono što treba činiti, a što ne!“ (Skledar, 2004:11)

Zato, neovisno o tome na kojem se stupnju u hijerarhiji nalazi, svatko mora imati stalno na umu da ima obvezu ne samo prema sebi nego i prema profesiji ali i široj javnosti osigurati da i on i drugi rade prema najvišim etičkim standardima. Mora imati moralnu hrabrost razriješiti sve svoje dvojbe i pitanja koja se pojave prilikom rada. Ako se radi o osobama koje su više na hijerarhijskoj ljestvici, korisno je da o svojim dvojbama prilikom odlučivanja priupitaju sve suradnike (ne samo neke - kako bi izbjegli utjecaj samo nekih) i poslušaju njihova obrazložena mišljenja. Nakon toga odvagnuti snagu argumenta. Ako odgovor na ta pitanja i moralne dileme ne nalazi unutar organizacije, službenik se ne smije ustručavati pitati druge ljude koji rade izvan nje.

Što je službenik više u hijerarhiji to je više izložen pritiscima i utjecajima. Jer „odnos politike i etike trajan je čovjekov problem. U poznatom predavanju Politika kao poziv, Weber pita, da li se one međusobno isključuju? Njegov je odgovor - ne! Ali, upozorava on, u politici treba vrijediti određena vrsta etike, a to je etika odgovornosti, koja svakako mora voditi brigu o posljedicama svojih postupaka, budući da raspolaže sredstvima moći. Naime, radi se o odnosu političkog sredstva i cilja, te trajno etičko pitanje u politici jest i ostaje - koliko dobar cilj može opravdati loše sredstvo? Politika i etika, naime, često nisu usklađene i otvoreno je pitanje kada će (i ako će) to bez ostatka biti, što bi zapravo značilo prevladavanje jedne i druge sfere općim humanitetom u odista ljudskoj zajednici.“ (Skledar, 2004:12)

Kako god, pravila ponašanja državnih službenika nalaze se u Etičkom kodeksu državnih službenika i nisu obvezan skup pravnih pravila, ali se člankom 1 propisuje da se “Etičkim kodeksom državnih službenika utvrđuju pravila ponašanja državnih službenika i etička načela na temelju kojih postupaju državni službenici prilikom obavljanja službene dužnost.” Prilikom donošenja prvog Etičkog kodeksa državnih službenika, još 2006. godine, Vlada Republike Hrvatske u svojem je obrazloženju uz Etički kodeks državnih službenika prilikom njegova donošenja jasno dala do znanja da se radi o smjernicama u ponašanju kojih se službenik treba pridržavati.

Sustav državne uprave je poseban. U njegovoj biti ugrađena je suradnja s građanima. Upravo iz tog razloga potrebno je etičke vrijednosti postaviti vrlo visoko; u svim hijerarhijskim razinama, a posebno u upravljačkim. „Postoji mnogo razloga zbog kojih bi trebalo posvetiti posebnu pozornost segmentu razvoja ljudskih potencijala u javnom sektoru, odnosno državnoj upravi. U svezi s tim vrlo je bitno istaknuti da čovjek nije imovina već jedan od temelja uspjeha svake organizacije. To vrijedi i za sve organizacije unutar državne uprave, odnosno u širem smislu i za svaku organizaciju iz javne uprave. Zbog toga je nužno ulagati u razvoj pojedinca, u njegovo doškolovanje i specijalizaciju jer će on takav biti temelj uspješnijeg poslovanja. Organizacije koje prepoznaju važnost ljudskih potencijala shvaćaju da ulaganjem u ljude privlače učinkovite i kompetentne kadrove, a time izravno osiguravaju vlastitu veću učinkovitost i uspješnost djelovanja. Osnovni cilj javne uprave trebao bi stoga biti usmjeren na obrazovanje, motivaciju i razvoj kadrova.“ (Tadić, 2015: 375)

Za potrebe pisanja ovog rada provedena je internetska anketa koju su ispunjavali državni službenici ali i zaposlenici u privatnim tvrtkama i korporacijama kojima je poveznica na anketu poslana putem poruka i društvenih mreža. Anketa je provedena u lipnju 2020. godine. Cilj je bio prikupiti podatke o općenitom gledanju na etičke vrijednosti, njihovo provođenje u svakodnevnom radu te o potrebi za izobrazbom u smislu etike. Na sveukupno sedam pitanja ankete (da/ne pitanja i pitanja ostavljena anketiranim da na njih odgovore) koja je provedena u trajanju od sedam dana slobodnim pristupom i anonimno je odgovorilo 47 osoba. Odgovori na postavljena pitanja nalaze se dalje u radu. S obzirom na osjetljivost problematike, broj odgovora smatra se zadovoljavajućim.

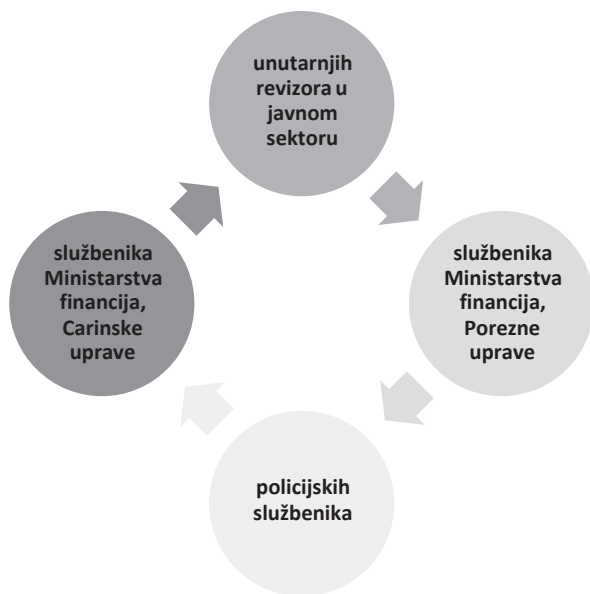
2. RADNO OKRUŽENJE KAO IZAZOV

Teorijske rasprave na temu etike su jedno. S druge strane je praktična primjena spomenutog Kodeksa te okolnosti koje su do njegova donošenja dovele.

Naime, „u lipnju 2004. Hrvatska dobiva status kandidatkinje za EU nakon čega započinje razdoblje provođenja mnogih projekata i programa financiranih od Europske unije i drugih međunarodnih organizacija. Projekti su primarno bili usmjereni na izgradnju institucija nužnih za ispunjavanje obveza iz Sporazuma kao i harmonizaciju s EU standardima te usvajanje europske pravne stečevine. Godine 2008. usvojene su Strategija reforme državne uprave za razdoblje od 2008. do 2011., u kojoj su naznačeni opći ciljevi i usmjerenje razvoja državne službe, te Strategija za suzbijanje korupcije. U sklopu antikorupcijske strategije donesene su posebne mjere koje su se provodile u različitim područjima, a pozitivan pomak u promicanju etike i integriteta državnih službenika odrazio se i u izmjenama službeničkog zakonodavstva.“ (Marčetić, 2013:530/531)

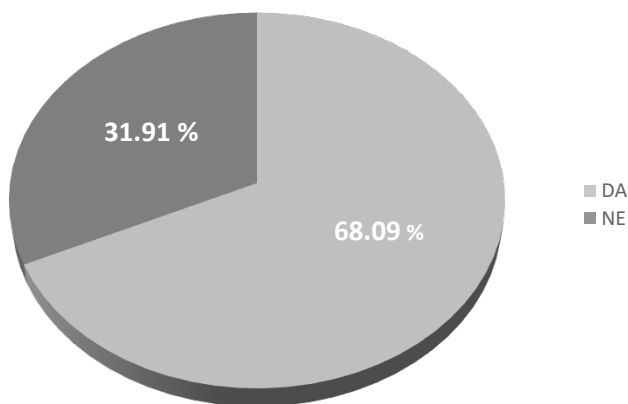
Prvi Etički kodeks državnih službenika iz 2006. godine (Etički kodeks državnih službenika, Narodne novine 49/06.), koji se mijenjao i jednom dopunjavao 2008. godine (Izmjene i dopune Etičkog kodeksa državnih službenika, Narodne novine 134/08.), a potom i važeći Etički kodeks iz 2011. godine (Etički kodeks državnih službenika, Narodne novine 40/11.) i izmijenjen 2012. godine (Izmjena Etičkog kodeksa državnih službenika, Narodne novine 13/12.), doneseni su na temelju odredbe članka 25. Zakona o državnim službenicima kojom je propisano da se „državni službenik mora ponašati tako da ne umanjí svoj ugled i ugled državne službe, te ne dovede u pitanje svoju nepristranost u postupanju. Pravila ponašanja državnih službenika uređuje etičkim kodeksom Vlada.“ (Zakon o državnim službenicima, Narodne novine 92/05., 142/06., 77/07., 107/07., 27/08., 34/11., 49/11., 150/11., 34/12., 49/12., 37/13., 38/13., 01/15., 138/15. i 61/17.).

Etičkim kodeksom državnih službenika predviđeno je i donošenje posebnih kodeksa kad to zahtijevaju posebnosti pojedinih dijelova državne službe. Posebne kodekse donose čelnici tijela uz suglasnost Vlade Republike Hrvatske. Ti posebni kodeksi moraju biti u skladu sa Etičkim kodeksom državnih službenika i jednako kao i on, objavljuju se na internetskim stranicama državnih tijela.

Slika 1: Pojedini od kodeksa koje su donijela državna tijela
Izvor: autorica

Već u prvim danima provedbe, a posebno kasnije, uočene su slabosti primjene Etičkog kodeksa državnih službenika te se sa znanstveno - teoretske razine nastojalo dati smjernice i preporuke za bolje i ispravnije postupanje. Tako je, dvije godine od donošenja i godinu od izmjene trenutno važećeg Etičkog kodeksa državnih službenika predloženo da je „u institucionalno-organizacijskom smislu potrebno ojačati stvarnu suradnju između svih tijela koja se bave ovim područjem – Etičkog povjerenstva, Službe za etiku i povjerenika za etiku – te jasno razgraničiti njihove poslove i ovlasti. Također je nužno osigurati stabilnu tehničku i administrativnu podršku Etičkom povjerenstvu kako bi se omogućilo kontinuirano vođenje evidencije i drugih administrativnih poslova nužnih za rad Povjerenstva, što je do sada zbog različitih okolnosti bilo nedostatno. Služba za etiku treba preuzeti aktivnu ulogu koordinativnog tijela u području etike. U suradnji s Etičkim povjerenstvom trebala bi djelovati na ujednačavanju prakse i utemeljenju suvremenih etičkih standarda za cjelokupnu državnu upravu. Koordinacija rada povjerenika za etiku te standardizacija postupaka u ispitivanju osnovanosti pritužbi koji se provode u svim državnim i pravosudnim tijelima podrazumijevaju daleko više od pukog vođenja evidencije i zaprimanja pritužbi. Da bi se mogle provesti gore navedene promjene, potreban je veći personalni kapacitet od postojećeg. U tom smislu nužno je povećati broj stručnjaka unutar Službe za etiku kojima će taj posao biti jedini ili glavni, a ne jedan od mnogih. Postojeće službenike treba kontinuirano usavršavati u području etike te ih upoznati s međunarodnim standardima i iskustvima kako bi mogli učinkovito i kvalitetno obavljati zadatke koji su im dati u nadležnost. Nadalje, rad povjerenika za etiku treba nagraditi, bilo novčano, bilo drugim vrstama nematerijalnih nagrada. Svi povjerenici za etiku moraju uspješno završiti programe osposobljavanja i usavršavanja, po mogućnosti prije preuzimanja ili odmah po preuzimanju te dužnosti, te se nastaviti kontinuirano usavršavati u tom području.“ (Marčetić, 2013:516)

*Grafikon 1: Doticaj ispitanika s nekim oblikom neetičnog rada ili postupanja
(prema kolegama i prema strankama/građanima)
Izvor: Autorica*

Na postavljeno pitanje jesu li imali doticaj s nekim oblikom neetičnog rada ili postupaka, zanimljivo je zaključiti da je čak 68,09% ispitanika odgovorilo potvrdno.

Sva načela koja su utvrđena Etičkim kodeksom jesu načela koja državni službenici moraju usvojiti kao vlastita načela i osobni kriterij ponašanja. Svrha je Etičkog kodeksa promicanje etičkih načela, moralnih načela i vrijednosti u ponašanju državnih službenika u službi, s ciljem ostvarivanja zajedničkog dobra i javnog interesa, te povjerenja građana u državnu službu.

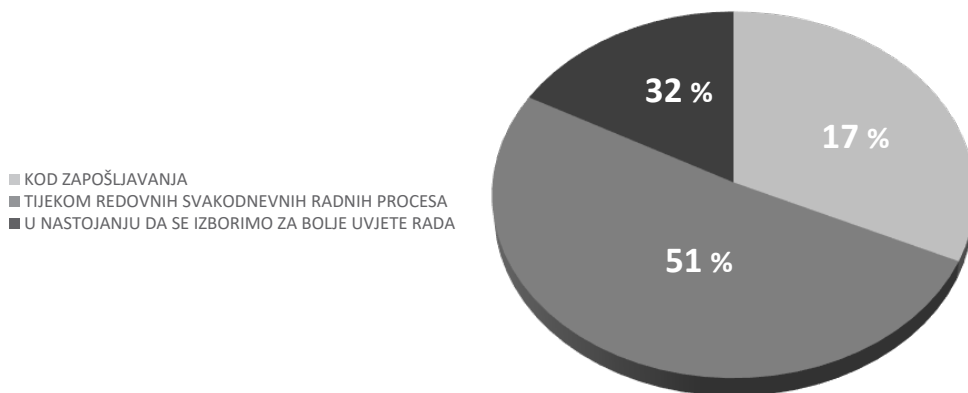
Etički kodeks državnih službenika javni je dokument i kao takav objavljuje se u Narodnim novinama i na oglasnoj ploči svih državnih tijela. Moderno vrijeme i informatizacija sustava omogućavaju, a Vlada Republike Hrvatske je to i u članku 34. Etičkog kodeksa državnih službenika i izrijekom navela, da se on objavljuje na internetskoj stranici Vlade Republike Hrvatske te na internetskim stranicama državnih tijela.

Etički kodeks državnih službenika, među ostalim, navodi cijeli niz obaveza i prava državnih službenika u pogledu etičnog ponašanja u svakodnevnom obavljanju povjerenih im zadataka. Navodi se da državni službenici primjenjuju etička načela u međusobnim odnosima, te u odnosima prema građanima, u odnosu prema radu, kao i prema državnom tijelu u kojem obavljaju svoju dužnost. Propisuje se da je državni službenik dužan u okviru svojih nadležnosti osigurati ostvarivanje prava, poštovanje integriteta i dostojanstva građanina i drugih državnih službenika bez diskriminacije ili povlašćivanja na osnovi dobi, nacionalnosti, etničke ili socijalne pripadnosti, jezičnog i rasnog podrijetla, političkih ili vjerskih uvjerenja ili sklonosti, invalidnosti, obrazovanja, socijalnog položaja, spola, bračnog ili obiteljskog statusa, spolne orijentacije ili na bilo kojoj drugoj osnovi. Nadalje, državni službenik ima pravo na zaštitu od uznemiravanja, odnosno ponašanja koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva službenika, a koje uzrokuje strah ili neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Jednako tako, ima pravo na zaštitu od spolnog uznemiravanja, odnosno ponašanja koje predstavlja verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje spolne naravi, a koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva službenika i namještenika te uzrokuje strah ili neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

U obavljanju službene dužnosti državni službenik dužan je čuvati osobni ugled, ugled državne službe i povjerenje građana u državnu službu. U obavljanju privatnih poslova državni službenik ne smije koristiti službenim oznakama ili autoritetom radnog mjesta u državnoj službi. Državni službenik u obavljanju državne službe ne smije zlorabiti ovlasti i položaj u svrhu ostvarivanja materijalne ili druge koristi za sebe ili drugu pravnu i fizičku osobu. Ujedno, on ne smije koristiti u nedozvoljene svrhe službene informacije o djelovanju i radu državnog tijela u kojem je zaposlen, odnosno odavati službene tajne koje je saznao za vrijeme obavljanja svojih dužnosti.

Državni službenik ne smije koristiti svoj položaj kako bi utjecao na odluku zakonodavne, izvršne ili sudbene vlasti ili donošenje političke odluke. U odnosu prema građanima državni službenik postupa profesionalno, nepristrano i pristojno. Dužan je u obavljanju službene dužnosti primjenjivati stručno znanje na način da građanima pomaže u ostvarivanju njihovih prava, postupajući u skladu s načelom ustavnosti, zakonitosti i zaštite javnog interesa.

No, rad u sustavu državne uprave nije otok i na njega tako ne treba ni gledati. Etička načela sadržana u Etičkom kodeksu državnih službenika potrebno je primjenjivati svuda i u svim aktivnostima. U pogledu provođenja istraživanja, ispitanicima je postavljeno pitanje u kojem dijelu od tri ponuđena dijela smatraju da je najviši rizik od neetičnog postupanja. Čak 51% ispitanika izjasnilo se da je to tijekom redovnog obavljanja radnih zadataka.

Grafikon 2: Gdje je najviši rizik neetičnog postupanja?

Izvor: Autorica

Zanimljivo je vidjeti i druga istraživanja o spomenutoj problematici. Tako se u jednom od njih dolazi do sljedećih rezultata: „... većina (je) ispitanika ocijenila da smatra da njihovi kolege i poslovni suradnici primjenjuju jednake obrasce ponašanja u privatnome životu, dakle kod kuće, u obitelji kao i na poslu. Jednako tako, smatraju da su takvi obrasci ponašanja neodvojivi, iako su neki ispitanici odgovorili kako su se susreli s većinom suradnika koji odvajaju privatne moralne obrasce ponašanja s onim poslovnima. Jedan ispitanik smatra da obrasce ponašanja ne smiju biti odvojeni: „Smatram kako moralno ponašanje u poslu ne može biti (i ne smije biti) odvojeno od moralnog ponašanja u privatnom životu pojedinca, već da štoviše ono proizlazi iz „privatnog“ morala i nadovezuje se na moralno ponašanje u privatnom životu.“ Na pitanje smatraju li da njihovi kolege i suradnici poslovne odluke temelje na vlastitim moralnim načelima ili na pravilima poduzeća koja im ono nalaže, četiri su ispitanika odgovorila da misle da njihovi kolege svoje odluke temelje na vlastitim vrijednostima, dok je jednak broj ispitanika odgovorio da se u praksi ljudi vode i vrijednostima, ali i pravilima poduzeća. Jedan je ispitanik izrazio žaljenje što se više njegovih kolega ne vodi svojim unutrašnjim moralnim načelima: „Nažalost, bojim se da samo u teoriji postoje slučajevi gdje su zaposlenici u mogućnosti u potpunosti se osloniti na vlastite moralne porive, međutim, živimo u doba kada su korupcija i mito česta pojava, pa je tako i nepovjerenje između poduzeća i zaposlenika veliko, stoga se zaposlenici trebaju striktno držati pravila i ne odstupati od njih. Svako bi odstupanje, iako bi ono i dalje bilo u moralnim okvirima, izazivalo negativne konotacije.“ Primjer moralne odluke koju je jedan od ispitanika naveo je onaj kada je poduzeće povuklo proizvode s tržišta zbog interne sumnje na nedopuštene spojeve u proizvodu (afla-toksine), međutim, njihova konkurencija to nije učinila. U tome je slučaju briga za potrošača bila veća od ostvarenja profita. Dobrim karakterom ispitanici smatraju posjedovanje karakternih osobina poput otvorenosti suradnji, strasti, strukturiranosti, organiziranosti, kompetencije, posjedovanja empatije i integriteta. Osoba koja posjeduje dobar karakter stremi postizanju ciljeva poduzeća u dobroj vjeri, uzima u obzir potrošača i sve ostale sudionike procesa te gradi odnose na način da oni postaju dugoročni. Neovisno o kojoj se industriji radi, povjerenje i integritet su ključni. „Dobar karakter podrazumijeva maksimalnu korektnost prema poslovnim zadacima i razboritost kod donošenja poslovnih

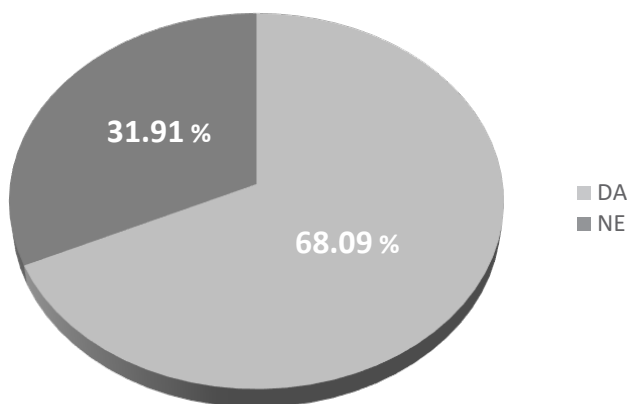
odluka. To znači da zaposlenik svaki zadatak treba odrađivati maksimalno angažirano, treba težiti izvrsnosti u egzekuciji i treba se voditi moralnim kompasom pravednosti pri donošenju poslovnih odluka.“ (Lučić i Jakopanec, 2018:103/104)

Ono što svakako treba dodati jest to da je neetično ponašanje vrlo blizu koruptivnom ponašanju u sferi poslovnih odnosa. Činjenica je da je koruptivno ponašanje proželo sve pore društva i da na njega izuzetno štetno djeluje. U svakom slučaju, oni koji su tome posebno izloženi, jesu državni službenici. Među njima svakako treba naglasiti da se velika pozornost treba staviti na carinske, policijske i službenike odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima. Jer, „korupcija je negativna društvena pojava na koju nije imuno niti jedno društvo niti bilo koji društveni sloj ili organizacija. To se odnosi i na policiju. Nažalost, pojedini policijski službenici pokleknu kad se nađu u situaciji da im neka osoba ponudi nagradu u novčanom iznosu ili drugom obliku kako bi u okviru svoje službene dužnosti nešto učinili ili ne učinili... Pojednostavljeno, onog trenutka kada policijski službenik primi makar i 20 kuna kao nagradu za činjenje ili nečinjenje kojim se krši zakon ili povjerenje zbog osobne dobiti ili koristi, on više nije policijski službenik nego lopov koji nosi policijsku odoru.“ (Kalem, 2014:169/170)

Carinski službenici, policijski službenici i službenici odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima rade vrlo složene poslove i osjetljive poslove. Razlika u odnosu na ostale državne službenike jest u tome da njihov posao nije istovjetan, svaka se situacija razlikuje i nema obrazaca te je u većini slučajeva potrebno donositi odluke prema datim okolnostima. Upravo iz tog razloga, a „kako bi policijski službenici mogli profesionalno, pošteno, odgovorno, nepristrano i zakonito obavljati svoje poslove i odgovoriti na svaki zadatak i izazov koji pred njih postave građani ili situacije u kojima se nađu - policijski službenici trebaju imati i razvijati međusobne odnose visoke tolerancije, uvažavanja, kolegijalnosti i čovjekoljublja. Čovjekoljublje i istinoljublje trebaju biti najvažnije vrline svakog policijskog službenika. Takvi policijski službenici uvijek su poželjni partneri javnosti i građana. Oni im se obraćaju s punim povjerenjem, a policijski službenici uvijek poduzimaju sve ono što nalažu pravila struke, propisi i etičke norme kako bi u svakom trenutku ispunili svrhu svoje misije u odnosu na svakog čovjeka u društvu.“ (Kalem, 2014:179)

Zbog toga je donesen Etički kodeks policijskih službenika. Opisujući etička pravila ponašanja policijskih službenika, navode se odredbe upravo spomenutog Kodeksa. Pa tako: „Etički kodeks policijskih službenika sadržava moralne i etičke standarde policije te izražava volju i želju policijskih službenika za zakonitim, profesionalnim, pravednim, pristojnim, korektnim i humanim postupanjem. Svrha mu je podizanje svijesti policijskih službenika o važnosti poštovanja etičkih načela i jačanje etičnoga odnosno moralnog ponašanja u praksi. Pridodan mu je popis vrijednosti i vrlina koje odražavaju misiju policije (članak 1.). Policijski službenici trebaju postupati u skladu s Etičkim kodeksom, radi čega su upoznati s njegovim sadržajem. Svjesni su odgovornosti i moralnih posljedica povrede Etičkog kodeksa (članak 10.). Policijski službenici osiguravaju čuvanje i poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Pri zakonitom ograničavanju sloboda i prava poštuju dostojanstvo, ugled i čast svake osobe. Dostojanstvo, ugled i čast svake osobe zaštitit će sprječavanjem bilo kakvog nasilja, zlostavljanja, nečovječnog postupanja i drugih radnji koje su ponižavajuće za ljude (članak 2.). Načela Etičkog kodeksa vrijede u svim sigurnosnim situacijama (članak 12.). Osnovna su mu načela poštovanje jednakosti pred zakonom; zaštita svojeg osobnog ugleda i ugleda policije; nepodmitljivost; javnost rada; profesionalnost, stručnost i neovisnost; zaštita tajnosti podataka i dobri međusobni odnosi policijskih službenika. Svako od tih načela pobliže je

definirano u odredbama članaka 3.-10. Kodeksa. Odredbe Etičkog kodeksa ugrađene su u programe obrazovanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja policijskih službenika (članak 13.). U dodatnom su popisu vrijednosti i vrline koje izražavaju misiju policije, a ističu da policijski službenici služe ljudima; štite živote ljudi i imovinu; štite slabije pred jačima; osiguravaju ustavna i zakonska prava svim ljudima pod jednakim uvjetima; imaju visok stupanj integriteta; hrabri su i odlučni čak i kada je ugrožen život; svjesni su da službena iskaznica i značka znači odgovornost i javno povjerenje u policiju; održavaju povjerenje i ne zlorabe podatke i informacije; uvijek postupaju etično, zakonito i profesionalno. Etički kodeks državnih službenika također sadržava i definira etička načela kojih se svi državni službenici, pa i policijski službenici, trebaju pridržavati za vrijeme obavljanja službe. Etička načela utvrđena Kodeksom državni službenici moraju usvojiti kao vlastita načela i svoj osobni kriterij ponašanja u međusobnim odnosima, prema građanima, prema radu i prema upravnoj organizaciji u kojoj rade. Svrha Etičkog kodeksa državnih službenika jest promicanje etičkih načela, moralnih načela i vrijednosti u ponašanju državnih službenika u službi, s ciljem ostvarivanja zajedničkog dobra i javnog interesa te povjerenja građana u državnu službu (članci 2.-4.)“ (Koprić, 2019:119/120).

Grafikon 3: Biste li prijavili slučajeve neetičnog ponašanja na radnome mjestu?
Izvor: autorica

Ispitanici su zamoljeni da navedu razloge zašto bi ili zašto ne bi prijavili neetično ponašanje. Navedeno je ostavljeno njima na volju da upišu razloge; s tim što im je ipak objašnjeno na što se misli. Od onih koji bi prijavili neetično ponašanje, razlog takvog postupanja bi bio najčešće zato što to smatraju dužnošću. Nekoliko njih smatra da bi time gradili bolji svijet i bolje odnose u društvu, a u dva odgovora navedeno je da to smatraju ispravnim. Samo jedan ispitanik smatra to činom usvojenih vrijednosti. Oni koji neetično ponašanje ne bi prijavili pravdaju to činjenicom straha općenito i straha od *mobbinga* (uzrokovanje problema za njih) te smatraju da prijavljivanje općenito najčešće nema smisla. Upravo su ovakvi odgovori i činjenica da je odgovorilo samo 47 ispitanika porazni jer pokazuju da se deklaratorno svi zalažu za etičnost u postupanju, da je načelno svi podržavaju i promoviraju, no kad moraju iznijeti osobno mišljenje ili dati osobni doprinos, ma koliko on bio neznatan - nisu na to spremni!

3. OBRAZOVANJE KAO POTREBA

Upravo iz gore navedenih razloga, uz preventivno djelovanje i naporan rad svakog dana, uz jasne i nedvosmislene pozitivne propise koje primjenjuju, važno je i obrazovati službenike za razinu znanja i vještina koje primjenjuju u svakodnevnom radu. Činjenica je da je „planiranje programa u obrazovanju odraslih kompliciran, višestapni proces koji zahtijeva donošenje brojnih odluka. Taj proces nije nimalo jednostavan iz razloga što na andragoge pritom utječe, ne samo vlastiti sustav vrijednosti, već i odgovornost koju imaju prema korisnicima čija očekivanja u vezi razvoja procesa programa i ishoda mogu biti različita. Etička pitanja u planiranju programa nastaju kada je bilo koja od alternativa povezana s pozicijama vrijednosti na koje se može gledati kao na neprihvatljive u odnosu na društvo, druge praktičare, klijente, sponzore, ili same andragoge.“ (Drakulić, 2010:127)

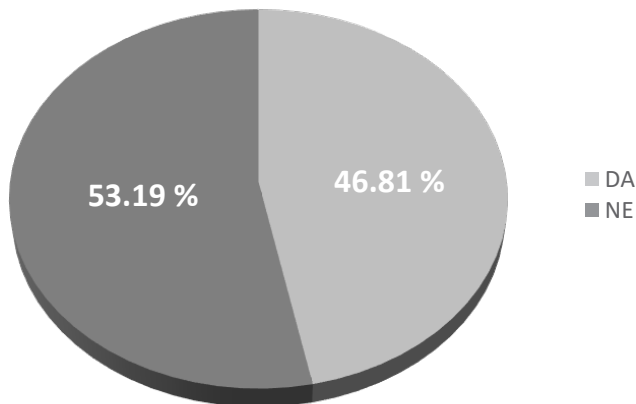
Poučavanje o Etičkom kodeksu državnih službenika, međutim, nije i ne smije biti jedino; upravo zbog toga što je izuzetno štur u sadržaju te se uz sama prava i obveze regulirane njime, nameće niz pitanja. Upitan je i način prenošenja informacija i samog obrazovanja odraslih osoba. Zato, „proučavanjem raznih izvora, došlo se do zaključka kako u Hrvatskoj, osim pojedinih etičkih kodeksa različitih institucija, ne postoji etički kodeks za obrazovanje odraslih te se uočila važnost njegova stvaranja. U inozemnoj literaturi postoji nekolicina etičkih kodeksa, a između ostalog Etički kodeks za demokratsko obrazovanje odraslih 1 (FACEPA) i Zakon o pravima odraslih koji se obrazuju 2 (CAEO, 1991). Pored postojećih etičkih kodeksa, uočila se potreba stvaranja univerzalnog etičkog kodeksa za edukatore odraslih. Glavni argumenti odnose se na postavljanje standarda ponašanja za sve edukatore, i to u njihovu odnosu prema korisnicima, kolegama, struci, društvu i javnosti, smatrajući da će se na taj način ukloniti nepoželjna ponašanja. Cilj je takvog etičkog kodeksa davanje smjernica edukatorima odraslih za provođenje odgovarajuće prakse; pružanje političkih smjernica organizacijama i agencijama uključenim u obrazovanje odraslih; pružanje zajedničkog izvještaja koji će poticati dijalog između edukatora odraslih; poticanje komunikacije o zajedničkim vrijednostima u području obrazovanja odraslih.“ (Drakulić, 2010:127/128)

Svakodnevna praksa, razvoj ljudskih odnosa, okolnosti u kojima živimo (ponajprije izazovi vremena kao što je tekuća epidemija koja je promijenila život i rad) i tehnološka postignuća - navode na sveobuhvatnu izradu programa koji će biti prilagođeni posebnim kategorijama polaznika. Smatra se da općenito „edukacija i prevencija trebaju dobiti mnogo značajnije mjesto. U tom smislu potrebno je poboljšati postojeći program edukacije povjerenika i povezati ga s učenjem na konkretnim slučajevima iz prakse. Uz to, potrebno je utemeljiti niz programa prema ciljanim skupinama državnih službenika, osobito onih na rukovodećim i dužnosničkim funkcijama, te prema građanima.“ (Marčetić, 2013:531)

Specijalizirana izobrazba pojedinih kategorija državnih službenika, među kojima se posebno ističu policijski službenici - poseban je izazov jer „Edukacija za posao policijskih službenika od ključne je važnosti. Pritom se misli kako na policijsko-tehnički dio obrazovanja tako i na edukaciju i odgoj u duhu poštovanja temeljnih ljudskih prava i sloboda. U tom je smislu zatvorenost sustava policijskog obrazovanja prikladnija i poželjnija u policijsko-tehničkom nego u odgojnom dijelu. Valjalo bi razmisliti o tome da se odgoj u duhu poštovanja i zaštite temeljnih prava i sloboda, poštovanja ustavnosti i zakonitosti te služenja zajednici u značajnoj mjeri prepusti akterima izvan policijske organizacije. U edukaciji treba veliku brigu posvetiti međunarodnim pravnim dokumentima i standardima, europskim integracijskim

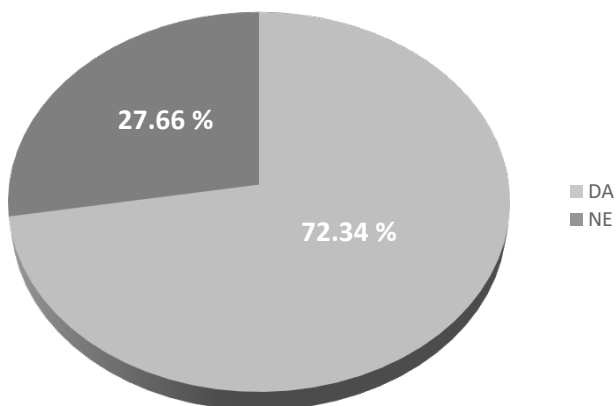
trendovima, profesionalizaciji policije te onim znanjima, kompetencijama i vještinama koje omogućavaju punu suradnju s policijskim službenicima u zajedničkom europskom upravnom prostoru.“ (Koprić, 2019:124)

Odgovor na pitanja koliko su ispitanici učili o etičkim vrijednostima te koliko su na to spremni kako bi lakše i kvalitetnije radili, dobiven je provedenim anketnim istraživanjem.

Grafikon 4: Pribivanje nekom obliku obrazovanja na temu etike
Izvor: autorica

Iako je izobrazbu prošlo dosta ispitanika, puno više od polovine njih smatra da je takvo obrazovanje potrebno za bolju kvalitetu rada.

Grafikon 5: Potreba za obrazovanjem takve vrste za bolju kvalitetu rada
Izvor: autorica

4. ZAKLJUČAK

Etika i etično ponašanje temelj su reguliranja svih poslovnih procesa. Etičnim ponašanjem postiže se odnos povjerenja između ljudi koji rade zajedno, dolazi do jačanja povjerenja u institucije te do povjerenja u sustav kao takav. Etično ponašanje i suzbijanje korupcije dva su pojma koje ljudi vrlo često spominju kad im je potrebna naklonost kolega u tvrtki, glasača na izborima i u svim onim okolnostima u kojima se nešto očekuje. I tu dolazimo do osnovnog pitanja - je li upravo to etično?

Osim toga, u trenutku kad nadređeni ne znaju kako na drugi način prozvati one koji im nisu po volji iz bilo kojeg razloga, vrlo često u nedostatku argumenata i bez dokaza te bez detaljizacije o čemu se konkretno radi, posežu za pozivanjem na neetično ponašanje.

Iz svega navedenog razvidno je da je upravo etika izuzetno „sredstvo“ manipulativnih procesa na svim razinama. I da bi nešto dobili i kad imaju jako puno izgubiti - pojedinci se pozivaju na etiku. I čine upravo suprotno od onog što govore. Ponašaju se poprilično neetično.

Kako su pokazali podaci iz provedene ankete, mali je odaziv onih koji su je ispunili. No, i to je dobar pokazatelj. Zanimljivo je da se većina susrela s neetičnim ponašanjem na poslu, da su spremni prijaviti takvo ponašanje jer je to njihova dužnost i obveza ali i da ako ga već ne bi prijavljivali, da je osnovni razlog strah.

Ispitanici su zainteresirani za učenje, pohađanje programa o etici i smatraju da bi im to pomoglo u svakodnevnom poslu.

Normiranje etike došlo je do razine do koje jest. Niz je etičkih kodeksa, neke profesije, ma koliko to za njih bilo važno, takve dokumente i nemaju, a i oni dokumenti koji postoje u velikoj mjeri ne prate društvena zbivanja i razvoj tehnologije. Poslovna sredina vapi za promjenom. Državna služba još više. No, hoće li do te promjene doći? Hoće li se poslovni procesi moći odvijati na nesmetan način i bez uplitanja neetičnog, a nekim dijelom i koruptivnog ponašanja? Hoće li se na razini države omogućiti obrazovni programi koji će otvoreno progovoriti o ovoj temi?

Potrebno je napraviti detaljnu analizu postojećih kodeksa ponašanja, usporediti ih i vidjeti njihove prednosti i nedostatke posebno prema primjeni u praksi. Na temelju sagledavanja stanja, potrebno je izraditi upute za izradu onih kodeksa koji nedostaju te ih napisati. Obrazovanje o etičnom ponašanju kao i o suzbijanju korupcije u širem smislu trebalo bi biti sveobuhvatno te bi svim zainteresiranima trebalo dati priliku da u programu obrazovanja na ovu temu sudjeluju, neovisno o mjestu rada te vrsti poslova koje obavljaju.

Moralnost vs. učinkovitost osnovna je etička dilema svih, a najviše rukovoditelja. I upravo u rješavanju dilema, često se poseže za pragmatičnim rješenjima. Tenzija koja se stvara između slijeđenja etičkih načela i potrebe svakodnevnog obavljanja zadataka problem je s kojim se svi suočavaju. Zato je tu etika. Ona će nam reći najviše o našem identitetu, što i tko smo, tko možemo postati i kako možemo bolje živjeti i napredovati. I mi i svi oko nas. Jer - etika je način života! Ili tek mora postati.

LITERATURA

- Anić, V.; Goldstein, I. (2007). Rječnik stranih riječi, Zagreb, Novi liber d.o.o.
- Bebek, B.; Kolumbić, A. (2000). Poslovna etika, Zagreb, Sinergija
- Drakulić, J. (2010). Etika u obrazovanju odraslih, Andragoški glasnik, Vol. 14, br. 2, 123-131.
- Etički kodeks državnih službenika, Narodne novine 40/11.
- Etički kodeks državnih službenika, Narodne novine 49/06.
- Etički kodeks policijskih službenika, Narodne novine 62/2012
- Izmjena Etičkog kodeksa državnih službenika, Narodne novine 13/12.
- Izmjene i dopune Etičkog kodeksa državnih službenika, Narodne novine 134/08.
- Kalem, D. (2014). Međusobni odnosi i poslovno ponašanje policijskih službenika. Policija i sigurnost (Zagreb), godina 23. (2014), broj 2., 156-181.
- Klaić, B. (1983). Rječnik stranih riječi, Zagreb, Nakladni zavod Matice Hrvatske
- Koprić, I. (2019). Policija i policijski službenici u Hrvatskoj. Zagreb: Institut za javnu upravu.
- Lučić, A. i Jakopanec, T. (2018). Istraživanje povezanosti etike vrlina i zadovoljstva organizacijom, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 16, br. 1., 97-111.
- Marčetić, G. (2013). Etički kodeksi i etika javnih službenika, HKJU-CCPA, god. 13., br. 2, 499-539.
- Pupovac, D., (2006.), Etika za menadžere <http://www.vguk.hr/download.php?download-Params=studnewsfile%7C871>
- Skledar, N. (2004). Politika, demokracija i etika. FILOZOFSKA ISTRAŽIVANJA, 92., god. 24., sv. 1 (5-13).
- Tadić, J. (2015). Razvoj ljudskih potencijala u državnoj upravi Republike Hrvatske. Policija i sigurnost (Zagreb), godina 24., broj 4, 365-376.
- Zakon o državnim službenicima, Narodne novine 92/05., 142/06., 77/07., 107/07., 27/08., 34/11., 49/11., 150/11., 34/12., 49/12., 37/13., 38/13., 01/15., 138/15. i 61/17.

Abstract

Željka Burić

Ethical behaviour – working environment as a challenge and education as a necessity

The author presents the issue of business ethics in relation to civil servants and employees, both in general and specific terms. In addition, a brief overview of the adoption and application of the Code of Ethics for Civil Servants is given. Consequently, the need for a quality framework for education on ethical values is shown. In drafting the paper, the author made a short internet survey related to these issues, so its results are presented here.

Keywords: ethics, civil service, code, education, ethical behavior.